

NECHITA FLORIAN

Cum să câștiga pâinea mai demult

„Pă la noi pă la Prelucă,
Umblă vântu tăt de fugă,
De nu țai clopu cu mâna,
Nu-l ajunji cu săptămâna.”

Tot ce ne înconjoară este creat și lăsat de Dumnezeu spre folosul oamenilor și pentru care oamenii trebuie să-i mulțumească. Sfântul Apostol Pavel spune că „*noi suntem împreună lucrători cu Dumnezeu*”. El ni le dă pe toate dar nu fără efortul nostru, căci fără de munca noastră n-am putea avea și nici nu ne-am putea folosi sau bucura de vreun dar de la Dumnezeu. M-am gândit să arăt cum și în ce fel se străduiau oamenii pe vremea copilăriei mele să-și agonisească „*pâinea cea de toate zilele*” care era firește hrana de bază. Întâi se impunea ca oamenii să aibă pământ, pe care să se simtă stăpâni, și fără de care nu s-ar simți liberi și nimic n-ar putea face după voia lui Dumnezeu. Și marea majoritate aveau pământ pe care-l iubeau, îl îngrijeau și la care țineau „*cu mâini și cu picioare*”. Am trăit și vremea trecerii de la modul de viață de atunci și bag de seamă că astăzi cei tineri nu știu nimic despre felul în care se câștiga pâinea atunci și nici cei ce vin nu pot să afle. Deși nu știu dacă lumea se va mai întoarce vreodată la felul acela de viață, nu cred că este rău să se știe cum a fost. Întâi și întâi trebuie să știm că totul era centrat pe Hristos și pe Biserică. Satul era sat, familia familie și țăranul țăran. Nu mi-am propus ca să aduc elogii satului, familiei și țăranului, dar viața se desfășura în aceste spații sfinte: Biserică, sat și familie. Oamenii nu aveau salariu, nici carte de muncă și nici pensie, dar aveau în gospodărie toate mijloacele de trai. Cu alte cuvinte fiecare om avea „loc de muncă” prin care tinerii dobândeau o educație sănătoasă și normală. Aveau simțul proprietății și dragoste față de muncă.

Cum se ara? Pentru holda de mălai pământul se *tomne* (se îngrășa) cu gunoi de grajd care de obicei era dus în câmp iarna, sau să *stăore*, adică vara să puna staoru (staulul) oilor pe pământul care urma să fie arat și se ținea o zi, două, trei sau chiar mai mult după cât de îngrășat voia țăranul să fie. Pentru grâu se ara de obicei pământul care anul trecut a fost cu porumb, în *mălăină*. Prea rodnic trebuia să fie ca să se are în *țălină* (pământ virgin) și să se facă grâu. În țălină se ara pentru mălai după ce a fost îngrășat, iar grâul de obicei în „mălăină”.

Plugul era alcătuit dintr-un *grindei* de lemn de care se prindeau cele două *bârse* din fier, unite la rândul lor printr-un fier numit *plaz* care țineau fierul propriu-zis și *cucura* plugului. Fierul tăia brazda iar cucura o răsturna. Cucura era ținută de un cârlig care se scotea în fiecare capăt ca să se întoarcă „brăzdarul” fierul și cucura). Grindeiul se prindea de rudița roțițelor cu un *potâng* (*o gujbă* mai mare, un colac făcut din nuiiele de mesteacăn). Rudița se prindea în spate de osia roțițelor iar în față era o cârceie care făcea legătura cu *tânjala*. Tânjala avea în față o „*cătușă*” în care se prindea jugul (*cerdicea*) cu ajutorul unui cui de carpen. Jugul avea sub gâtul animalelor de trăsură (bou, vacă, bivol) o *poliță* care era paralelă cu cerdicea și în care se aflau cele două *bulfei* – una în stânga gâtului vacii din dreapta și cea de a doua în dreapta gâtului vacii din stânga - și restelele – unul în dreapta gâtului vacii din dreapta și unul în stânga gâtului vacii din stânga. Unii puneau la boi în coarne curea sau funie și care aveau în capăt struț roșu. Un copil ducea vacile sau boii de rudă, ținea cu mâna de tânjeală, iar cel ce ținea de coarnele plugului îndemna vacile, boii sau caii cu interjecții precum: ne (înainte), cea, oide, hois, oha.

Iată un cântec legat de arat:

Mă dusăi să ar în coastă, mândra me
Cu boii de la nevastă, mândra me.
Ei hai, da numa cu doru m-aflai, mândra me.
Tăt gâninu-mă la dânsa...
Mni s-o rupt plugu și bârsa
Cân să pui o bârsă nouă
Mni s-o rupt grindeiu-n două
Cân să pui un grindei nou...
Mni s-o ciungărât (și-o rupt un corn) on bou.
N-o gătat de sânjerat...
S-o ciungărât celălalt.
Io fecior de gazdă bun
Am rămas cu zdiciu-n (biciu) mână.

În principal semănau grâu de toamnă și de primăvară, pe lângă mălai, secară, orz sau ovăz. La nevoie grâul de toamnă putea fi semănat și primăvara, dar foarte devreme și în acest caz nu se făcea decât într-un singur an, nu mai putea fi lăsat de sămânță pentru anul viitor. Îmi aduc aminte cum tătuca, înainte de a începe să semene, își lua clopu din cap și zicea cu voce tare „*Tatăl nostru*”. Sacul cu grâu era de cânepă și avea o ață legată la o margine a gurii care se înnodea cu capetele rămase de colțul din spate în care se lăsau boabe de grâu cam de mărimea unei nuci ca să nu alunece sfoara. Sacul se lua cu partea legată pe umărul drept, iar el rămânea subsuoara stângă. Cu mâna stângă se ținea gura sacului deschisă, iar cu dreapta se luau boabe de grâu din sac și se semăna. Nu trebuia ca mâna să

fie nici prea plină, nici prea goală. Boabele din mână trebuiau aruncate toate odată cu degetele răsfirate. Nu era permis să se facă „jgheab” de-a lungul degetului arătător decât atunci când se semăna de mălai, adică porumb. Se începea dintr-un capăt al arăturii și cu mâna dreaptă către exterior, boabele să se arunce către centrul arăturii. Se urmărea ca pe arătură să cadă cam șapte, nouă boabe pe o suprafață cât o călcătură, o urmă de vacă sau de bou. După ce se semăna o *postată*, pe vreunul din copii ne puneau la întoarcere să mergem „*pă sămânță*”, adică, la o anumită distanță în față și să pășim pe limita dintre semănat și neșemănat ca să se evite aruncarea boabelor peste zona semănată sau să rămână brazde neșemănate.

După semănat boabele trebuiau îngropate în pământ. Lucrul acesta se făcea cu grapa trasă de vaci, de boi sau de cai. Grapa era alcătuită din două lemne laterale cu capetele din față îndoite în sus și care erau prinse de un lemn ce se numea *armăsar* pe care se plimba cârligul de la *tânjeală*. Acest cârlig se prindea de tânjeală printr-o piesă numită *cârceie*. Cele două lemne laterale mai erau prinse de două *lopețele* pe care se aflau cam șase bucăți de lemn în care erau bătuți colții de fier cu care se grăpau brazdele și se îngropau boabele. Colți de fier erau și în cele două bucăți laterale. *Jdibuiturile* (scobiturile) din cele opt lemne prin care se petreceau cele două lopețele erau foarte largi încât să se poată rostui la întoarcere la capătul brazdei. De aceea se spune despre ceva care nu este fixat cum trebuie că „*umblă ca grapa*”.

Pe fiecare bob de grâu se află chipul lui Iisus Hristos. Pe unul din capetele fiecărui grăunte de grâu se află o încrețitură care seamănă foarte bine cu chipul unui om. Este chipul Mântuitorului. Să știți că Sfânta Liturghie care este actualizarea Cinei celei de Taină începe cu semănatul grâului, continuă cu seceratul, cu măcinatul, cu facerea prescurii, cu ducerea la Biserică și cu prefacerea în Trupul Domnului și împărtășirea credincioșilor. De aceea creștinii au grijă să nu cadă pe jos nicio fărâmitură de pâine.

Se făceau clăci de dus gunoi, clăci de cosit, de secerat, de *desfăcat* mălai și de alte feluri. Ce era claca? O familie, care se hotăra să o facă, își chema cam atâția oameni la ajutor de gratis, rudenii mai apropiate sau mai îndepărtate, vecini, prieteni și cunoscuți, câți socotea că sunt necesari pentru a termina ce era de lucru: secerat, cosit, dus gunoi, desfăcat porumb sau alte munci; tors lână, cânepă. Oamenii se ajutau unii pe alții. Cei care nu aveau vaci de jug erau ajutați de cei mai bogați, dar toți trăiau în frățietate și bună înțelegere. De cele mai multe ori clăcile erau un împrumut. După clacă se făcea masă. La secerat, dacă era mai mare claca, se *băga* (se angaja) *cetăraș* (cântăreț la vioară), care zicea (cânta) înapoia secerătoarelor. Dacă secerătoarele erau mai neîndemânaticе și rămâneau *în coadă* (în urmă), ceterașul cânta în urma lor ca să se grăbească. Nu le tare convenea, dar asta era rânduiala. Gestul se petrecea mai mult în glumă.

Claca se făcea de obicei după - amiaza și cum vara era ziua mare era timp și pentru joc după ce oamenii ieșeau de la masă. La joc se strigau tot felul de strigături în care se lăuda sau se satiriza gazda, cetărașu, feciorii și fetele:

Joc la Preluca Veche; foto: Florin POP

„Mă dusăi la Oanța-n clacă
Și mâncăi carne de capră
Mă câcăi, iară mă scapă.”

„Să jucăm prelucănește,
Brânza nu ne zăhăiește (nu ne deranjează, nu ne încurcă).
Mălaiu, Doamne, ferește,
Nici ceapa și aiu (usturoiul)
Nu ne zăhăiesc amu.”

„Să jucăm care, cum știm
Că cu jocu nu trăim
Că trăim cu mălăieș
Și-l aducem de la Dej.”

Se legau prietenii între băieți și fete. Iată și o hóre legată de vremea și rânduiala seceratului:

Bade, de la săcerat,
De doi ani te-am așteptat
De doi ani și două luni
De cân mă porți cu minciuni,
Cu minciuni și cu scrisori
Ș-amu puiule, te-nsori;
Cu minciuni și scrisorele
Și te-nsori măi, Ionele.
Însoară-te, dragu mneu,
Că mie nu-m pare rău
Că și io m-oi mărita
Mai în sus de casa ta
Și-oi hori și-oi șuiera
De ți-oi rumpe inima
Țâie și la maică-ta
Că n-ai vrut să fiu a ta,
Țâie și la frați tăi
Pânce n-ai vrut să mă iei.

În urma secerătoarelor veneau cei ce făceau legători din paie cu care legau câte două,

Toamnă la Copalnic Mănăstur; foto: Florin POP

trei mănunchiuri și făceau snopii. Snopii se adunau și se făceau căpițe sau cruci. Se pune prima dată un snop cu tulpina în partea de jos, al doilea cu tulpina în partea de sus a plantei și cu spicele peste ale primului snop, apoi cel de al treilea în dreapta, cel de al patrulea în stânga formând o primă cruce. Apoi tot așa, peste prima cruce a doua, peste a doua a treia, iar peste a treia, a patra. Asta dacă snopii nu erau făcuți clăi în aceeași zi. O claie era făcută de obicei din două căpițe. Se bătea (se împlânta) un par (un țaruș) în pământ, jos în jurul lui se făcea podină, adică se puneau câteva crengi de copac, de obicei în formă de cruce, așa cum urma să fie făcută claia, ca să izoleze snopii de pământ în cazul în care nu erau

transportați în primele zile sau ar fi fost semne de ploaie. După mai multe zile clăile se duceau acasă cu carul cu boii ori cu vacile și se făcea stog dacă erau mulți și nu încăpeau în podul șurii. În tot acest timp snopii se uscau și când venea vremea *îmblătitudului* (treieratului) operațiunea să se poată face ușor și de calitate.

Am apucat vremea când se treiera cu batoză cu cai, dar mai demult grâul se îmblătea cu *îmblăcei*, o unealtă alcătuită din două bețe, unul mai mare cam de un metru și treizeci de centimetri și unul mai mic, *un resteu*, puțin mai gros decât un deget și lung de șaptezeci, optzeci de centimetri prins de primul cu un guler din piele de vițel în așa fel încât să poată fi rotit pe deasupra capului și să se lovească „brazda” de spice de pe *aria* șurii. Jos în șură era pământ bătătorit și după aceea lipit cu lut argilos amestecat cu puțină baligă de vacă ca să devină un fel de pastă vâscoasă care după uscare nu crăpa și devenea foarte solidă. Batoza cu cai avea două *iergane* (ierganu dinainte și ierganu dinapoi) și batoza propriu-zisă. Batoza avea un *dibol* (cilindru) cu colți, cu dinți cam ca și cei ai grapei și care în timp ce se roteau cu mare viteză, treceau printre dinții unei grape așezată cu colții în jos deasupra dibolului. Mănunchiurile de spice erau petrecute printre dinții de pe dibol și cei ai grapei și sub batoză cădeau paie îmblătite și grâul amestecat cu pleavă. Oamenii care ajutau la batoză cu împrumut, luau paie cu furcile și le treceau de la unul la altul până le scoteau din șură unde alți oameni le făceau *jireadă* (grămadă mai mare, dar ordonată) sau *făcături* (clăi). Furcile erau din lemn cu două coarne ca printre ele să cadă grâul mai ușor și să nu se ducă în paie. Ierganul dinapoi era acționat de doi cai înhămați și care trăgeau de o grindă care era prinsă de o roată mare dințată. Această roată acționa una mai mică ce era prinsă de o bară de fier mai lungă și care avea în celălalt capăt o roată mare. Această roată a ierganului dinainte se afla în legătură cu șaiba (fulia) dibolului printr-o curea de transmisie. Diferența mare dintre roata dințată a ierganului mare și roata mică dințată a barei de fier, și dintre roata mare a ierganului mic și a fuliei dibolului, imprima acestuia o turație suficientă pentru a sfărâma spicele și să nu rămână în paie niciun bob.

Vă dați seama câți oameni erau necesari și cum trebuiau împărțite atribuțiile. Un om mâna caii, unul băga în batoză, doi sau trei copii mai marișori la dezlegat snopi, unul cu o greblă făcută anume cu colți mari și rari să scoată paie îmblătite de sub batoză, cel puțin șase, trei pe o parte și trei pe alta cu furcile de lemn să preia paie de la cel cu grebla și să le transmită mai departe încât grâul cu pleavă încă, să rămână pe jos. Doi sau trei oameni să preia paie de la cei cu furcile și să le dea la cel de pe făcitură sau de pe jireadă. Erau aproximativ cincisprezece persoane. Când *vrvul* (grămada de grâu) era destul de mare, se opreau caii, li se dădea de mâncare și oamenii așezau într-un colț al *șurii* grâul treierat, după care se odihneau puțin și începeau o nouă rundă, și tot așa până terminau. La batoză i se mai zicea și „*moșină*” de la mașină de îmblătit, de treierat, iar la lucrători li se mai zicea *moșinarăși*. Veneau apoi cei cu vântureșca (vânturătoarea) și separau grâul din pleavă după care grâul se putea duce la moară. Se făcea făină, se frământa aluat și se cocea în cuptor, sau se făceau plăcinte cu brânză ori pancove coapte-n oloi (gogoși). Firește, făina se cernea prin sâță deasă ca să fie făină de nulaș (mai fină) și mai albă, ori sâță mai rară și atunci făina era mai tărâtoasă. Cum zice colinda:

Scoală, gazdă, din pătuț
Și ne dă un colăcuț
Că mămuca n-o făcut
Sătă deasă n-o avut.
Pă cân sât-o căpătat
Covata i s-o crăpat.

Din aluat se opreau câteva zeci de grame de frământătură și se puneau la uscat. Pentru că se deshidrata și se usca, nu se altera, dar se transforma până la vremea următorului frământat într-un fel de ferment, într-un fel de drojdie cu care femeile *plămădeau*, pregăteau noua frământătură. Marea majoritate, dar nu chiar toate familiile, aveau în casă cuptor făcut din cărămidă. Fumul ieșea în pod și nu exista pericol să se aprindă casa deși era acoperită cu paie, pentru că deasupra gurii hornului în pod era *băbăția*, un fel de cutie din *voioaje* (chirpici) zidită cu gura în jos ca să se stingă eventualele scânteii. Partea superioară a băbăției era caldă din pricina fumului și pe ea se uscau *poame* (fructe) de tot felul (prune, mere, pere, cireșe). Fumul ieșea foarte „filtrat” și afuma pe dinăuntru paiele acoperișului făcându-l astfel foarte rezistent.

Mălaiul și pâinea se coceau pe vatra cuptorului, numai târziu se coceau în tipsii, dar erau tare bune. În cuptor se făcea foc cu lemne foarte uscate. După culoarea tavanului cuptorului se știa dacă temperatura este potrivită pentru coacere, nici ca să se ardă pâinea și nici să nu se coacă. După ce ardeau lemnele, jăratecul se trăgea cu *cociorva* în gura cuptorului și peste grămada de cărbuni femeia băga cu lopata pâinile și le așeza pe vatră. Ca să nu se lipească de lopată și să nu vină în contact direct cu cenușa de pe vatră, pe sub pâini se puneau frunze de nuc, de paltin, de tei sau de podbal, ori pănuși de știuleți. Absolut fiecare muncă era o artă și presupunea un anume efort, un anume angajament și de aceea oamenii erau bucuroși de roadele muncii lor, fericiți și sănătoși.